

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank iratanyagának társadalom- és politikatörténeti kutatási lehetőségei a fiumei banki fiókintézet iratai alapján ^[1]

Az első világháború utáni impériumváltás korszaka Fiume történetének egy jelentős fejezetét képezi. Erről a rövid, azonban fordulatokkal teli időszakról az elsősorban gazdaságtörténeti forrásként számon tartott iratok is tanúskodnak, amelyek a politikatörténet-írás számára szintén hasznos adalékokat tartalmaznak.

1921. április 24-én alkotmányozó nemzetgyűlési választásokat^[1] tartottak Fiumében. Bár a választáson nyolc párt indult, az igazi küzdelem *Riccardo Zanella*^[2] Autonóm és *Antonio Grossich*^[3] olasz pártja között zajlott. A fő kérdés viszont nem a pártokról és azok vezetőiről szólt, hanem Fiume hovartartozásáról.^[4] Vajon mi biztosítja jobban Fiume jövőjét, ha beolvad az Olasz Királyságba, vagy ha szabadállamként továbbra is megőrzi különállását. 1921 tavaszán a választásra jogosultak nagyobb része ez utóbbi mellett foglalt állást.

Mindazonáltal akadtak olyanok is, akik máshogy gondolkodtak és tüntetőleg az utcára vonultak. Közéjük tartozott a város korábbi sindacoja,^[5] *Riccardo Gigante*^[6] is, aki a fasisztákkal és *Gabriele D'Annunzio*^[7] visszatért legionáriusaival^[8] megtámadta a városházát, hogy megsemmisítse a szavazati urnák tartalmát és érvénytelenné tegye a választást. Gigante emberéletet is követelő terve azonban kudarcba fulladt, mivel a választási bizottság a cédulákat idejekorán feldolgozta és azokat egy biztonságosabb helyre helyezte át. A puccskísérletnek egy dolgot mégis sikerült elérnie: Zanella kormányra lépésére csaknem fél évvel később kerülhetett sor.^[9] Az olasz kormány pedig a kikötőváros belpolitikai viszonyainak normalizálódásáig ideiglenes jelleggel *Salvatore Bellasich*-ot^[10] nevezte ki^[11] a város teljhatalmú podestájává.^[12]

Az évek óta tartó politikai és társadalmi válság újabb fejezetének híre a magyar, olasz, német és horvát nyelvű sajtó érdeklődését is felkeltette. A lapok többsége felháborodottan és sajnálkozva cikkezett a súlyos gazdasági gondokkal küszködő kikötőváros állapotáról és kilátástalannak ítélt sorsáról. Szintén hasonló kép bontakozik ki a korabeli levelezésekből, visszaemlékezésekből, rendőrségi és politikai jelentésekből, valamint a nagyvolumenű áruszállítási forgalmi kimutatásokból. Ezen források alapján a témával foglalkozó magyar és nemzetközi szakirodalom egyetért abban, hogy Fiume addigi történelmének legnagyobb krízisét élte át, és hogy gyorsan elvesztette azt a kiváltságos pozíciót, amelyet a Habsburg Monarchia részeként, a Magyar Királyság egyetlen tengeri kikötővárosaként élvezett.

Ahogy az újabb kutatások bebizonyították ez a folyamat nem az egyik pillanatról a másikra következett be és a helyi lakosság egzisztenciális viszonyainak alakulásában számos eddig fel nem tárt, vagy legalábbis kevésbé figyelembe vett tényező is meghatározó lehetett. Noha a dualizmus korabeli és a két világháború közötti Fiume gazdasági potenciáljáról jelenleg is folynak kutatások, ezek a vizsgálódások elsősorban a tengeri kereskedelmi forgalom alakulására, a nagyobb hajótársaságok működésére, valamint a különböző irányú migrációs folyamatok feltárására koncentrálnak, és ennek megfelelően válogatják össze a feldolgozni kívánt forrásokat. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy bár az 1910-es évekre Fiumében már számos bank tevékenykedett, a témával foglalkozó magyar kutatók egyelőre csak mérsékelt érdeklődést tanúsítottak a pénzintézmények működése és az általuk keletkeztetett dokumentumok iránt.^[13]

A jelenség hátterében akár fizikai vagy nyelvi akadályok is állhatnak, jóval valószínűbb azonban, hogy inkább arról az általános meggyőződésről van szó, amely politikai és társadalmi vonatkozásban nem számol a pénzintézményi források sokoldalú hasznosíthatóságával, gazdagságával. Ezt a téves előfeltételezést szemlátórást cáfolják például a MNL OL Gazdasági Levéltári Osztály banki anyagai, amelyek közül mindenekelőtt a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank (továbbiakban PMKB)^[14] Okmánytárának őrzeti-, hitel-, szindikátusi és mérlegrevíziós iratait érdemes kiemelni.^[15] Többek közt itt lelhetők fel a PMKB fiumei fiókjának felszámolása során 1921 és 1934 között magyar, német és olasz nyelven keletkezett hungarikaanyagok is beillő dokumentumai is, melyek a hatalmi átmenetnek lefolyásának megismeréséhez számos újabb, eddig fel nem tárt adalékkal szolgálnak.

Miként *Egan Lajos* kormányzóhelyettes naplója is alátámasztja,^[16] bár már 1918 decemberére eldőlt, hogy Magyarország lemond a Fiuméről, a magyar érdekeltségű pénzintézetek^[17] a katonai megszállások és az első világháborút követő impériumváltások^[18] ellenére is folytatták tevékenységüket a kikötővárosban. Kivonulásuk csak fokozatosan, a mindennapi nehézségek szaporodásával párhuzamosan, és az olasz pénzintézetek térnyerésével együtt ment végbe.^[19] A távozók sorát a legrégebbi magyar bank, a PMKB nyitotta meg,^[20] az eljárás lebonyolításának egyes fázisairól pedig többek közt *Fuchs Leó* aligazgató a központtal folytatott levelezései, kimutatásai és jelentései számolnak be.^[21] A PMKB több mint tíz aligazgatója közül a kiküldetési megbízást valószínűleg azért éppen Fuchs Leó kapta meg, mert éveken át ő vezette az intézet levelezési főosztályát és intézte a külföldi követeléseket.^[22] Fuchs kiküldetésének két fő célja az volt. Először is az, hogy az aligazgató Fiume politikai és gazdasági helyzetéről személyes benyomásokat szerezzen és a PMKB vezetőségét a bank lehetőségeiről kellő tájékoztatással láthassa el. Másodsorban, hogy a Banca Commerciale Triestina-val^[23] érintkezésbe lépjen és kipuhatalja, vajon a triezsti banknak van-e hajlandósága a fiumei fiókiálé átvételére, és amennyiben igen, azt milyen feltételekkel tenné meg.

Az iratokból Fuchs Fiumébe érkezésének pontos időpontja nem állapítható meg, az viszont kétségtelen, hogy 1921. május 6-án a kikötővárosból, míg egy nappal később már Triesztből táviratozott németül *Schweiger Ödön*,^[24] a PMKB egyik igazgatója részére Budapestre. Fuchs fiumei és triezsti tartózkodása során többnyire a fiumei fiókintézet egyik igazgatójának, *Arnold Herzognak* a társaságában tárgyalt. Ez azért fontos, mert a helyismerettel rendelkező Herzog számos háttérinformációval, informális tudással ruházhatta fel az aligazgatót, valamint azért, mert a két férfi kölcsönösen hathatott egymásra, ami akár helyzetértékelésüket és vélekedésüket is befolyásolhatta. Fuchs kiküldetése nem tartott sokáig: részletes, 23 gépelt oldalas füzetben rögzített beszámolóját 1921. május 20-i keltezéssel már Budapesten magyarul állította össze.

Fuchs beszámolója 23 rövidebb feljegyzésből áll, de a római számmal egymástól elkülönített részek egy komplett sorozatot képeznek.^[25] Szerkezetét illetően a dokumentum hét nagyobb egységre osztható, melyek a következők: 1. Fiume politikai helyzete; 2. üzleti viszonyai; 3. a város pénzforgalma; 4. a PMKB és a Banca Commerciale Triestina szerződésének pontjai; 5. a PMKB helyi kintlévőségei és követelései; 6. a számlák és hadikölcsönök ügyének felülvizsgálata; végül 7. a fiók reorganizációja és a tisztviselőinek alkalmazása. Ebből a struktúrából Fuchs vizsgálódási szempontjai is rekonstruálhatók, jóllehet a dokumentumban a tényszerű leírásokon túl az aligazgató magánvéleménye, spekulációi és szakmai javaslatai szintén megjelennek.

Gabriele d'Annunzio Fiumében 1919 folyamán.

Forrás: Fortepan / Album052

A fentiekből látszik, hogy bár a PMKB érdeklődése elsősorban a gazdasági és a pénzügyi kérdésekre irányult, figyelmé egyéb területekre is kiterjedt. Ezért szinte természetes, hogy Fuchs olyan politikai témákat is érint, mint például a kikötőváros határainak és hovatartozásának dilemmái, Gabriele d'Annunzio fiumei regnálása és a Fiumei Olasz Nemzeti Tanács[26] hatalomgyakorlása, vagy éppen az olasz nacionalisták/fasiszták fegyveres összecsapásai az autonomistákkal. Ezen kívül a szöveg nem szűkölködik a feszült közhangulatról és a válságos közbiztonságról árulkodó megjegyzésekben. Fuchs ezen feljegyzései mégsem öncélúak vagy feleslegesek. Éppen ellenkezőleg: ezek az információk azok, amelyek segítségével a beszámolójában jelzett jelenségek kontextualizálódnak.

Hasonló mondható el a Fiume gazdasági helyzetét ismertető passzusokról, amelyekből egy hanyatló, megrekedt forgalmú város kontúrjai rajzolódnak ki. Fuchs ezt a képet három további tényezővel árnyalja. Egyrészt azzal, hogy Fiume közgazdasági állapota nem konstans módon és közel sem azonos sebességgel romlott, hanem változó dinamikával, törések és időszakos felívelő fázisok váltakozásával következett be. Másrészt, hogy ez a folyamat a társadalom különböző szegmenseit eltérő módon és más-más időpontokban érintette. Harmadrészt, hogy a pangás[27] nemcsak Fiumét sújtotta, de az Olaszországhoz csatolt Venezia-Giuliát és Triestet is elérte. A triestri értékpapírok árfolyama pontosan úgy zuhant, mint a fiumeieké, a részvények pedig – néhány nagyobb hajótársaságé kivételével – lényegében eladhatatlannak számítottak.

Ahogy a közölt forrásokból látható, Fuchs még kétségbejuttatóbbnak ítélte meg a fiumei pénzforgalom helyzetét. Az aligazgató az általános recesszió okát négy okban jelölte meg: a Habsburg Birodalom monetáris egységének felbomlásában,[28] a pénzpiac szabályozatlanságában, a jugoszláv korona intenzív beözönlésében, a városban keringő négy-öt fajta valutában, valamint a különféle a hamisításokban. Ez utóbbiak sajátossága volt, hogy gyakran nem is a bankokat, hanem az azok kontroll alatt tartását szolgáló „védelmi” bélyegzőket érintették.[29] Ezek a visszaélések, azon túl, hogy a város gazdasági instabilitását növelték, jelentősen hozzájárultak a „Città di Fiume”[30] pecsétekkel ellátott bankjegyek devalvációjához és az olasz líra értékétől való eltávolodásához. Mindazonáltal, ahogy Dominique Reill kutatásai igazolják, a város saját pénze és az olasz líra árfolyamának közelítése létfontosságú volt a fiumei elit számára, mert a két pénznem konvergálása[31] a kikötőváros az Olasz Királysághoz való csatlakozását készítette elő. Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásával ugyanis Fiumének köztudottan egy új Hinterlandra volt szüksége, mely szerep ellátására az adott körülmények közt kizárólag Olaszország bizonyult alkalmasnak.[32]

A felrobbantott vasúti híd a Recsina folyón 1920-ban.

Forrás: Fortepan / Schmal Alexandra

Éppen ezért a városvezetés az olasz és fiumei gazdaság összehangolásáról még d'Annunzio bukását követően sem mondott le, és a szinkronizálást az egymást váltó ideiglenes fiumei kormányok is kiemelt célként határozták meg. Hiszen annak ellenére, hogy 1920. november 12-i rapallói szerződés értelmében Róma és Belgrád képviselői megállapodtak abban, hogy Fiume Olaszország (mindenekelőtt gazdasági) támogatásával szabadállam lesz – mint az 1921-es áprilisi választások is mutatják – a megegyezéssel az úgynevezett „Fiumei kérdés” még nem oldódott meg. Ezáltal Fuchs a szélesebb értelmezésre lehetőséget adó „patronizáló állam” kifejezése feltételezhetően Fiume nemzetközi helyzetének változatlan tisztázatlanságára utal.

Lerombolt hidak a Recsina folyón 1920-ban.

Forrás: Fortepan / Schmal Alexandra

A politikai bizonytalanság és az állandósuló pénzügyi nehézségek negatívan befolyásolták a helyi lakosság fizetési potenciálját, amit a Fiumei Olasz Nemzeti Tanács d'Annunzio előtti és alatti sokszor ellentmondásos, nem kellően átgondolt válságkezelési stratégiája tovább rontott. Fuchs a helyi pénzügyi viszonyokat és a városvezetés érdekeit illetően a betétek, követelések és a „Città di Fiume” bankjegyek 1919. október 7-én elrendelt összeírását, a bonrendszer bevezetését, a fiumei elítelt bankérelkedtségeit emlegeti fel, de szót ejt a helyi lakosság a jugoszláv koronával szembeni mind fokozottabb idegenkedéséről és az általános lírapreferenciájáról.[33] Fuchs ez utóbbi kapcsán megjegyzi, hogy 1921 februárjától a jugoszláv koronákat már sehol nem fogadták el a kikötővárosban.

Fuchs sorából kiviláglik, hogy a rendkívül kedvezőtlen, nagy kockázattal járó pénzügyi viszonyok között a PMKB igazgatóságának már nem érte meg a fiumei fiók fenntartása. Ez először is a visszaesett fogyasztás következtében előállt nyereség-csökkenésnek és a hitelügyletből származó veszteségnek köszönhető, másodsorban pedig a hitelekért cserébe nyújtott biztosítékok elégtelennek ítélt voltának, de legfőképpen a PMKB általános bizalmának megrendülésének. Ez a bizalmi válság azonban nemcsak az adósok fizetőképességét és fizetési készségét, de a hatalomváltások miatt hosszú távon képlékeny és kiszámíthatatlan fiumei jogrendet és a gazdasági életben kulcsfontossággal bíró jogbiztonságot is érintette.

A PMKB számára további nagy kihívást jelentett, hogy a konjunktúra „leszálló” szakaszában nem lehet előre megjósolni, hogy a „kényszeregyesség hulláma” mikor és melyik vállalatokat fogja leteríteni. Illetve, hogy a fennálló (és a majdan bevezetendő) jogrend milyen garanciákat és jogokat (és meddig) lesz képes nyújtani a hitelezők számára ahhoz, hogy kihelyezéseit behajthassa. Ez a kérdés lényegében a bank működésének egyik legsarkalatosabb pontját alkotta. A hitelnyújtás során ugyanis a hitelező minden esetben a pénzt akarja visszakapni elsősorban. Tehát azzal, hogy a PMKB a fiumei fiókjának likvidálása mellett döntött, gyakorlatilag a lehető legésszerűbben járt el.[34] Az egyelőre nem ismert, hogy mi lehetett végül az a döntő ok, ami a PMKB központi igazgatóságát a fiumei fiókjának felszámolására készítette, de joggal feltételezhető, hogy „Fiume Véres Karácsonyának”[35] élményei, valamint a jugoszláv korona teljes elértéktelenedése nagy szerepet játszottak az elhatározás meghozatalában. A fiók irataiból ugyanis kitűnik, hogy 1921 tavaszán a felszámolást már mindenki kész tényként kezelte és a puccskíséret csak az előkészületeket gyorsította fel.[36]

Ilyen körülmények között került sor a Banca Commerciale Triestina-val való szerződés megkötésére, mely egyezményrel a PMKB három cél elérésére törekedett: a fiumei pénzügyi piac minél gyorsabb elhagyására, a további kockázatvállalás elkerülésére, valamint a veszteségek lehetőség szerinti minimalizálására. Ez kizárólag a PMKB kintlévőségeinek, követeléseinek és tartozásainak felmérésével, valamint a rendelkezésére álló számlák átadásával valósulhatott meg. Ennek megfelelően Fuchs a PMKB-nál nyitott számlákról egy részletes kimutatást is csatolt, ami különösen nagy értéke a beszámolóban.

Az igazgató 69 adószámlát sorolt fel, amiket a számla típusa, valamint a tartozás fedezetének aránya szerint csoportosított. Fuchs ezzel együtt a bank kintlévőségei behajthatóságának felmérését is elvégezte és konkrét javaslatokat tett a tartozások visszafizetésére. Fuchs ezért a számlatulajdonosok fizetési kompetenciájára, az adósok anyagi és társadalmi állására, foglalkozására, a fedezetül ajánlott ingó és ingatlan vagyonára, illetve a kezességet vállaló személyekre, valamint azok társadalmi és finansziális helyzetére is figyelmet fordított. Erre valószínűleg azért volt szükség, mert a PMKB központi igazgatóságának tagjai, akik számára a jelentés készült, nem, vagy csak mérsékelt ismeretűek voltak a fiumei viszonyok és az ottani adósokat. Ezen információk értékét növelik, hogy a PMKB anyagi szempontjain kívül a fiumei a személyes és üzleti összefonódások, esetleges rokon kapcsolatok beazonosításához is hasznos segítséget nyújtanak.

Fuchs összeállítását az teszi igazán izgalmasá, hogy azon a fiumei társadalom több prominens tagja is szerepel. Jóllehet ez az állítás nem a politikai hatalmat a kezében tartó „elsősoros” olasz nyelvű városi elitre vonatkozik. A Fiumei Olasz Nemzeti Tanács vezéregyéniségei, valamint Gabriele d'Annunzio hívei – néhány kivételtől eltekintve – látványosan hiányoznak az összeírásból.[37] Bár ennek ellenére néhány olasz anyanyelvű „igen vagyonos” személy – mint például *Eugenio Pincherle* nagykereskedő és fuvaros vagy *Erminio Loibelsberger* osztályosrszjatek kollektor[38] – nevei megtalálhatók a listán, még ők sem sorolhatók a politikai élvonalba. Mindez akkor is igaz, ha Loibelsbergert éppen azért tartóztatták le, mert 1919-ben ahelyett, hogy Fiume Olaszország való csatlakozását támogatta volna, egy amerikai és angol protektorátus alá tartozó fiumei szabadállam létrehozásáért gyűjtött aláírásokat. A vád szerint Loibelsberger jugoszláv propagandát és d'Annunzio-ellenes kampányt folytatott, ám Ivan Jeličić kutatásaiból ismeretes, hogy ő valójában a világháború előtti értelmében felfogott fiumei autonómia híve volt.[39]

Úgy tűnik, a lajstrom mindenekelőtt a horvát és magyar nyelvű vagy kötődésű személyek neveit tartalmazza, de a nevek írásmódjából az adósok etnikai származása, vagy a politikai identitása nem állapítható meg egyértelműen. Már csak azért sem, mert azokat Fuchs hol olaszos, hol magyaros, hol pedig horvátos, de többnyire vegyes formában tünteti fel. Mindenesetre a felszámolási anyagok más iratai, valamint a különböző nyelvű sematizmusok és egyéb kontrollforrások segítségével a személyek nagyrésztének származása beazonosíthatóvá válik. Így Horvát részről jó példaként hozható fel *Otto Blühweiss* nagykereskedő, aki a PMKB-val szembeni tartozásának fedezetére *Iris Stuparić* ingatlanát, Fiume legszebbnek tartott villáját kínálta fel, vagy éppen *Antonio (Marsic) Matejčić*, aki az Erste Kroatische Sparkassa[40] fiumei fiókjának igazgatójaként tevékenykedett. Rajtuk kívül szintén a horvátok közt említhető a vagyonos, helyi patricius családból származó *Emanuel Bakarčić*,[41] aki egykor Fiumében gabonával kereskedett, majd a háborút követően a horvátországi Buccariba[42] költözött és vállalkozásainak ügyeit is onnan intézte.

A magyarok közül az ex-MÁV-főellenőr *Fodor Ármín*[43] és *Gál János*, a m. kir. csendőrség és a cs. és kir. haditengerészet egykori kávészállítója emelhető ki. Jelentős különbség azonban, hogy míg Fuchs nem fűzött túl nagy reményeket a „gyenge” fizetőnek számító Fodor tartozásai megtérítéséhez, addig Gállal szemben már jóval pozitívabban nyilatkozott. Ez nem meglepő, mivel Gál Budapesten és a Fiume mellett horvát Sušakon is villákat birtokolt, ráadásul Schweiger Ödön igazgatóval is közelebbi ismeretséget ápol. A kimutatásban szintén megjelenik *Lánczy Leó*, a PMKB vezérigazgatójának unokahúga, *Lánczy Katalin (Catharina)*,[44] aki fiumei patricius családból származó férjével Francesco-Ulisse Manasteriottival[45] együtt „erélyesen fel lett szállítva” számlája kiegyenlítésére.[46] Beszédes, hogy a házaspár a felszólításnak nem, vagy csak részben tett eleget, miért is a PMKB egy 1922 áprilisán keletkezett jegyzőkönyvében az alábbi megjegyzés szerepel: „Manasteriotti Ferencnek irandó, hogy a fiumei fióknál fennálló Lit. 3796 tartozását rendezze. Erélyesen többször is molesztálandó.”[47]

A számlatulajdonosok közt nemcsak magánszemélyek, de a PMKB fiumei fiókjának főtisztviselői, ügyvédjei és egyes nagyobb vállalkozások is fellelhetők. Az előbbi kategóriába tartoznak Ettore Descovich bankhivatalnok, *Steiner Sándor* és *Arnold Herzog*, a fiumei fiókgazgatók, az ügyvédek közül pedig a PMKB pereskedéseit vezető *Mogan Gyula* és a nyíltan Zanella hívévé szegődő Autonóm párti *Szegő Gyula*[48] nevével lehet találkozni. A nagyvállalkozások között a Gerbeaud Csokoládégyárát, Fiume Város Közműszolgáltatóját, a sušaki telephelyű Magyar Fémkohó és Vegyipari Rt-t, a Jugoszláv Tervező és Építő Rt-t, a Kroatische Agrarbank fiumei fiókintézetét, a Ferrum Vaskereskedelmi és Művészeti Cikk Rt-t, valamint a Fiumei Első Tengerparti Gőzpároló Rt-t kell megemlíteni. A nagyvállalkozások azért is figyelmet érdemelnek, mert azon túl, hogy számottevő részük valamilyen formában a PMKB közreműködésével jött létre, kezeik és igazgatósági tagjaik között szintén erős átfedések tapasztalhatók. Példának okáért *Krausz Hugó* a Fiumei Magyar Olajipar Rt-n kívül az Első Tengerparti Gőzpároló Rt-ben és a Ferrum Vaskereskedelmi és Művészeti Cikk Rt-ben is érdekeltiségekkel rendelkezett, de hasonló átfedések Herzog esetében is kimutathatók.[49] A

Nagy Magyar Compass, a Guida di Fiume vonatkozó számai, valamint a cégbejegyzések alapján ezek a személyi és üzleti összefonódások nemcsak megerősítést nyernek, de további egyezéseket és kapcsolatokat is felszínre hoznak.

A fiumei Dante tér és a Hotel Európa.

Forrás: Lokalpatrioti-rjeka.com

Fuchs Leó jelentésének végén a PMKB fiumei fiókjának és tisztviselőinek a Banca Commerciale Triestinának való átadásáról számol be. Ez nem véletlen, mivel a kialakult gazdasági és pénzügyi krízis a banki ügyfélszolgálatot sem kímélte. Bár a pénzintézetek életében egy-egy válságot, de különösen egy-egy fiók likvidálását akár leépítéseket és elbocsátásokat is kísérhették, a közölt forrásból látható, hogy a PMKB fiumei fiókjának tisztviselők viszonylag szerencsésen vészelhettek a nehézségeket: többségüket a Banca Commerciale Triestina átvette és tovább alkalmazta. Tekintve, hogy a PMKB a Piazza Dante 2. (Dante tér 2.) szám alatt berendezett fiókhelyiségének bérleti szerződését is átruházta a Banca Commerciale Triestinára, egyben azt is maga után vonta, hogy az ottani személyzet mindennapi munkavégzésének a helye sem feltétlenül változott meg feltétlenül.[50]

Fuchs feljegyzése már önmagában is érdekes, mivel annak ellenére, hogy a PMKB fiumei fiókjának alkalmazottainak teljes listáját nem tartalmazza, általában véve mégis betekintést nyújt a bank hivatalnokainak világháborút követő lehetőségeibe és pénzügyi kilátásaiba. Fuchs soraiból azonban több is kiderül. Egészen pontosan Steiner Sándor és Arnold Herzog bizonyos szintű „versengése” és ez utóbbi horvátok iránti szimpátiája. Mint látható, Herzog politikai affinitása már a kortársak számára sem volt ismeretlen. Ő ugyanis Eszéken egy horvát ajkú izraelita családban született és nőtt fel.[51] majd Fiumében szintén egy helyi kötődésű horvát izraelita famíliába házasodott be.[52] Sőt, mielőtt a PMKB Fiumei fiókjának vezetésével megbízták volna – többek közt éppen horvát nyelvtudásának is köszönhetően – Zágrábban, valamint Banja Lukában és Szarajevóban különböző részvénytársaságok igazgatóságában szerepelt.[53]

Ennél is lényegesebb viszont, hogy Fuchs jelentése kiválóan példázza a világháború előtti és utáni személyi, jogi, intézményi és informális kontinuitásokat. Példának okáért ezek a folytonosságok érhetőek tetten a Banca Commerciale Triestina által alkalmazott személyzeti állományban, valamint az átvett lombardszámlákban.[54] Már csak azért is, mert a számlák kezelését illetően Fiumében még 1921 tavaszán is a magyar törvények voltak érvényesek. Másfelől pedig azért, mert ahogy némi cinizmussal mondani szokás, nem létezik jobb kohéziós erő, mint a közös tulajdonlás, az adóság és az éveken át elhúzódo vég nélküli jogviták.

Összességében megállapítható, hogy a PMKB Okmánytárának (fiumei fiókjának) német, magyar és olasz nyelvű, egyértelműen hungarikaként is meghatározható (felszámolási) anyagai kiemelten gazdag iratokat tartalmaznak. Ezek a dokumentumok azonban nem „csak” a gazdaság- és/vagy banktörténet kutatása során hasznosíthatóak, de a gazdaság- és társadalomtörténezszer, mind pedig a két világháború időszakát kutató politika és diplomáciatörténelemmel foglalkozó kutatók számára is fontos adalékokat hordoznak. Ezt jól példázza Fuchs itt közölt jelentéssorozata is, amely a felszámolás folyamatán kívül beható tájékoztatást ad a PMKB válságkezelési és alkalmazkodási stratégiájáról, valamint részletes információkkal szolgál a kikötőváros gazdasági, társadalmi és politikai állapotáról. Szintén megjegyzendő, hogy az iratok még az egyes fiumei elitcsoporthoz tartozó személyek egzisztenciális viszonyairól, hivatalos és magánjellegű, helyi és országokon átívelő kapcsolatrendszeréről, hitelképességéről is beszámolnak, miközben több vonatkozásban is számos példát hoznak arra, hogy a bankok, a banki tisztviselők és az adósok gazdasági és finansziális érdekei és magánkapcsolatai gyakran felülírhatták, vagy legalábbis bonyolították a kizárólagosságokban gondolkodó nemzeti központú valós vagy látszólagos politikai orientálódását.

Fuchs kiküldetése 1929-ig több alkalommal megismétlődött, melyekről ugyancsak részletes beszámolókat készített. Ennek jelentősége többek között abban rejlik, hogy a megőrzött dokumentumok bizonyos rendszerességgel, egymás után keletkeztek, így nemcsak egy adott pillanat állapotának megismeréséhez járulnak hozzá, hanem egymást kiegészítve, segítségükkel a likvidációs folyamat előrehaladása, a változások, az elmozdulások és az egyes erőteljesebb társadalmi és gazdasági tendenciák is felvázolhatóvá válnak. Erre a következtetésre lehet jutni a felszámolási anyagok más típusú dokumentumait illetően is. Nem hallgatható el azonban, hogy kiaknázásukhoz más bankanyagok és vállalkozások iratainak bevonása éppúgy elengedhetetlen, mint a két világháború közti Fiume társadalmi, gazdasági és politikai viszonyainak, valamint a banküzem működésének és alapfogalmainak ismerete.

Terjedelmi okokból kifolyólag Fuchs Leó 1921. évi beszámolójának itt csupán adott részleteit közlöm. A kihagyott szakaszokat „[...]” szimbólummal jelölöm. Noha a válogatás saját szubjektív szempontjaimon alapul, a jelentések szelektálásánál a közérthetőbb, érdekesebbnek tartott szövegrészeket bemutatására törekedtem. A jelentéseket szó szerinti formában, a régies és/vagy idegen kifejezések lábjegyzetben magyarázásával, a délszláv nevek horvát írásmódban való szerepeltetésével, a rövidítések lehetőség szerinti feloldásával a mai magyar helyesírásnak megfelelően adom közre.

MNL OL Z 41. 373. cs. 4864/hh/XXVIII. – Fuchs igazgató úr jelentései

Budapest, 1921. május hó 20-án

Jelentés

Fiumei Fiókunk

Politikai viszonyok

Mint ismeretes, Fiumében a legutolsó választások alkalmával a Zanella párt került ki győztesen, akiket azonban másnap a túlzó fasiszták, akik Fiumének Olaszországhoz való csatlakozását kívánják, elűzték; jelenleg egy régeme provisoire[55] van statuálva mérsékelt fasiszta színezettel, míg a Zanella kormány Buccariban tárgyal az olasz kormánnyal, hogy a kormányzást átvehesse. Állítólag oly megoldás volna készülöben, hogy Fiume Baross kikötője[56] s a Delta[57] Horvátországnak jutna, míg Fiume többi területe külön államot képezne Olaszország és Jugoszlávia protektorátusa alatt.[58]

A rendet, már amennyiben erről szó lehet, az olasz kormány által Fiumébe kirendelt carabinieri[59] tartják fenn. Ennek dacára összeütközések a Zanella pártiak és a fasiszták között napirenden vannak s ennek naponta vannak bombák vetése által okozott áldozatai.

Az idegenforgalom a városban teljesen megcsappant, utóbbi időben különösen a Venezia Juliában[60] (Olaszország által annektált új országrészben) már négy hét óta tartó vasúti sztrájk következtében. A forgalmat rendszertelenül közlekedő katonavonatokon és autókön bonyolítják le.

Jelentés II.

Üzleti viszonyok

Az üzleti forgalom már hónapok óta pang, Fiumei lakosok, akik még 1919-ben a tőzsdén és áruüzlet (különösen csempészés) által nagy keresetre és vagyona tettek szert, az áru és különösen az értékpapír áruk esése következtében nagy veszteségeket szenvedtek. Ami jelesen az értékpapír piacot illeti, meg kell jegyezni, hogy az áruk hat-hét hónap leforgása alatt 60-70 százalékkal visszamentek. A fiumei papírok, amelyek nagyrésze inkább csak magánforgalom tárgyát képezték, ezidőszent majdnem eladhatatlanok. Napok, sőt hetek folynak le kötések nélkül, úgy hogy a fiók által alapul vett árfolyamok inkább az ottani taksálások eredményei, mert ezek a kurzusok valóban csak névlegesek; ha pedig az ember kényszereladáshoz folyamodnék, ez az értékpapírok kurzusaiban ezidőszent oly pusztítással járna, mely az ily papírokban még fennálló engagementek[61] tetemes rosszabbodását vonná maga után.

Ehhez járul még az a körülmény, hogy a fiumei által vásárolt trieszti papírok sorsa ezidőszent szintén nem kevésbé kedvezőtlen. Néhány papírt kivéve, Cosulich, [62] Navigazione Libera Triestina[63] stb., melyeket elvéve a patronizáló érdekcsoportok nyomottabb kurzusnál még felvesznek – szintén eladhatatlanok.

A trieszti tőzsdén teljesen pang az üzlet s noha a papírok, különösen a hajózási papírok belértéke nem ítéltetnek meg kedvezőtlenül, ezek jelenleg mégsem értékesíthetők. A kurzusok ott is 50-60, sőt 70 százalékkal visszamentek, a feleknek nagy árulombard-tartozásaik[64] vannak, s miután most árut roppant nehezen lehet csak eladni, a felek, hogy a bankok által az árulombardra bekívánt pótfedezeteket valamiképpen beszolgáltatthassák, elsősorban természetesen papírjaikat adják el.

Jelentés III.

Pénzforgalom

E téren a legzavarosabb viszonyok uralkodnak, ami igen természetes, mert hiszen maga a politikai államalakulás kimenetele is teljesen tisztázatlan. A felfogások még mérvadó körökben is teljesen elágazóak. E viszonyokról egész hasábokat lehetne írni, röviden a következőket emelem ki.

1919. március havában rendelték el Horvátországban a korona bankjegyek felülbélyegzését, ami akkor a legkülönfélébb bélyegzőknek a bankjegyekre rányomásával történt. A Jugoszlávia és Fiume között lefolyt áruforgalom (különösen textilárak kivitele) következtében Fiume városa hamarosan elárasztatott ilyen egyszer felülbélyegzett jugoszláv koronákkal. Eleinte ezen utóbbi és a bélyegzés nélküli korona között nem is volt értékkülönbség, később elrendelték a Fiumében levő tiszta bankjegyeknek Cittá di Fiume bélyegzővel való ellátását, ami körülbelül 40.000.000 koronára rúgott. Az utóbbi bélyegzés következtében ezen bankjegyek öt-tíz százalékkal értek többet egyéb bankjegyeknél s ekkor megkezdődött a Cittá di Fiume bélyegzőknek a hamisítása, ami kitűnik abból is, hogy amikor 1919. októberében elrendelték a fiumei lakosok birtokában levő Cittá di Fiume bélyegzésű bankjegyek összeírását egy újabb, nehezebben hamisítható Cittá di Fiume bélyegzővel való ellátása, illetve a bankjegyek bejelentése céljából, akkor ez az összeírás a korábban megállapított 40.000.000-val szemben 120.000.000-t eredményezett.

Ugyancsak akkor D'Annunzio bevonulása után 1919. október 7-én elrendelték az össze betétek és követelések az Istituto di Credito del Consiglio Nazionale di Fiume (A Fiumei Nemzeti Tanács Hitelintézete)[65] intézetnél való bejelentést. Elrendelték egyben azt is, hogy jugoszláv lebélyegzésű koronákat a régi számlákra ne lehessen befizetni, hanem az ily befizetések egy újonnan nyitandó SHS K[66] számlára veendő. Ily módon keletkeztek az úgynevezett régi és a Fiumei SHS K számlák.

Jelentés IV.

Pénzforgalom (folytatódik)

Később a legkülönbözőbb egymásnak ellentmondó rendeletek jelentek meg. Így 1919 október 7-e utáni napokban fentnevezett hitelintézet elrendelte, hogy régi október 7-e előtti tartozásokat Fiumei SHS koronákkal, tehát egyszer lebélyegzett jugoszláv koronákkal lehessen a tartozás bizonyos hányada erejéig törleszteni. Később ezt a rendeletet visszavonták, majd újból megerősítették. Időközben pedig tömegesen tartott az egyszeri lebélyegzésű jugoszláv koronák beözönlése Jugoszláviából Fiumébe, mert amit nem tudtak második lebélyegzésű jugoszláv bélyegzővel ellátni, azt Fiumébe küldték, ahol az egyszeri lebélyegzésű bankjegy értékesítése még lehetséges volt.

Hamisították továbbá a Cittá di Fiume bélyegzőket is és hogy ezt megakadályozzák, a felek birtokában levő 10.000 K összeget meghaladó Cittá di Fiume bankjegyeket bevonták s bonokat szolgáltattak ki azok ellenében.

1920. július haváig árukat vagy fiumei SHS vagy Cittá di Fiume koronákkal vagy lírákkal lehetett fizetni, sőt a Városi élelmezési hivatal[67] 1921. februárig fogadta el a Fiumei SHS koronákat.

A bankok 1919. október 7-e után általában vonakodtak jugoszláv koronákat fizetésül elfogadni. Az adósoktól rövid ideig a drákói szigorúságú rendeletek következtében adóságuk 10-20 százaléka erejéig jugoszláv koronában törlesztéseket mégis elfogadtak, de már új betéteket jugoszláv koronában egyáltalán nem, a tartozások nagyobb törlesztésére pedig csakis valamely más bank jóváírását fogadták el.

1921. február óta már az effektív jugoszláv koronákat senki sem fogadta el fizetés gyanánt, azokkal áru nem volt vásárolható. A fiumei SHS korona (akár régi, akár új) bankjövájások értékesíthetők líra ellenében körülbelül 1-10 arányban, maguk a jugoszláv lebélyegzésű koronák azonban egyáltalán nem használhatók fel. Ezidőszent 100 Cittá di Fiume korona a forgalomban körülbelül 20 lírát ér.

Jelentés V.

Pénzforgalom (folytatás)

Intézetünknek szerencsére csupán K 600.000 ilyen jugoszláv lebélyegzésű bankjegye van, de amint beszélnek más intézeteknél ennél nagyobb állagok vannak.

Ami a konverziót[68] illeti, úgy azt hiszik, hogy az körülbelül 1-10 arányában fog megtörténni és pedig olyképpen, hogy az adósnak minden 100 SHS koronáig 10 lírát kell fizetnie. A betéteket – úgy gondolják – valamivel előnyösebb kulcs mellett konvertálnák, a differenciák természetesen az állam viselné. Hogy különbséget

fognak-e tenni 1919. október 7-e előtt vagy után keletkezett számlák tekintetében, azt nem tudják; felteszik, hogy nem, mert hiszen az egymást követő egymásnak ellentmondó rendeletek minden elvet felborítottak.

Ha a konverzió a tartozásoknál is magas kulcs szerint történne meg, úgy ez a bankokra nézve kétségtelenül előnytelen volna, mert hiszen nem bizonyos, hogy – a lombardkölcstől[69] véve szemügyre az értékpapírok árfolyamalakulása lépést tartana a magasabb kulcs szerint történő konverzió következtében előálló tartozás emelkedéssel.

Bankkörökben nagyon bíznak abban, hogy a konverzió rájuk nézve nem lesz hátrányos, illetőleg az ő véleményüket feltétlenül meg fogják hallgatni a konverzió miként való megejtése ügyében, mert hiszen a fiumei polgárok mind erősen érdekelve vannak a bankoknak részvénybirtokában, gyakran mint igazgatósági tagok is[70] s így a bankokra nézve valamelyes hátrányos megoldás saját részvénybirtokukat értéktelenítené el. Másrészt az egész konverzió keresztülvitele – mert hiszen nem oly nagy összegről van szó – a Fiumét majd patronizáló államra nem fog oly nagy áldozatot róni.

Jelentés VI.

Szerződésünk a Banca Commerciale Triestina-val

Az 1921. április hó 18-án kelt alapszerződés, valamint annak a Banca Commerciale Triestina által küldött, 1921. évi április 15. és április 20-án kelt kiegészítését áttanulmányozván, Herzog igazgató úrral egyetértően a következő helyreigazításokat, illetve további kiegészítéseket véltük szükségeseknek. Mindezek megbeszélése végett felkerestük a B[anca] C[ommerciale] T[riestina] igazgatóját, Krausz urat[71] és – intézetünk igazgatóságának beleegyezését feltételezve – következőkben állapodtunk meg:

I. Mint ismeretes a B[anca] C[ommerciale] T[riestina] koronáról szóló számlákat nem vette át, illetőleg ezen számlák átvétele tekintetében gyakorlandó cenzúrát arra az időpontra tolták ki, mikor a konverzió mikéntje már ismeretes lesz. Addigra is Schweiger igazgató úr hozzájárulásával már korábban abban történt megállapodás, hogy a B[anca] C[ommerciale] T[riestina]nak a debet és kredit-számlák[72] kamathozadéka felét, e számlák kezelésével, valamint esetleges behajtásával járó fáradozásáért a B[anca] C[ommerciale] T[riestina]nak térítjük.

Ez alkalommal bizonyára figyelemmel nem voltunk arra a körülményre, hogy 34.000.000 K betéttel szemben 39.000.000 K kihelyezésünk van. Nyilvánvaló tehát, hogy e kihelyezésekben mintegy 5.000.000 saját tőként szerepel, mely befektetés után bizonyos kamathozadék bennünket feltétlenül egyedül megillet. Abban állapodtunk meg, hogy e debet és kredit-számlák után járó kamathozadékból elsősorban a Kereskedelmi Bank[73] javára az említett 5.000.000 után járó 6%-os kamat levonandó s csak a fennmaradt részt felezzük meg köztünk és a B[anca] C[ommerciale] T[riestina] között.

II. A fióknak körülbelül 6.500.000 líra követelése van a felekkel szemben. Ebből a B[anca] C[ommerciale] T[riestina] eddig mintegy 3.500.000 líra összegű számlát vett át, illetve fog átvenni, maradna tehát még cca. 3.000.000 líraegyenleg, mely egyenlegre fedezet nincs, arra való tekintettel, hogy amint egy 3.100.000 betétet (legnagyobb részét Adria[74] betétek) a B[anca] C[ommerciale] T[riestina]nak vissza kell fizetnünk, míg további 3.400.000 líra a B[anca] C[ommerciale] T[riestina]nak követelése velünk szemben.

Jelentés VII.

Nem ismerem ugyan az előzetes tárgyalásokat, azonban kétségtelenül nem lehetett célunk az, hogy a fiók likvidációjánál újabb lírákat investáljunk. Ebben megerősített Herzog igazgató úr, kivel egyetértően abban állapodtunk meg, hogy ezen összeget a likvidálás tartamára igénybe fogjuk venni a B[anca] C[ommerciale] T[riestina]tól. A B[anca] C[ommerciale] T[riestina] ezen összeget egyelőre 1922. június 30-ig hitelezi olyformán, hogy mi a B[anca] C[ommerciale] T[riestina]nak ezen összeg után 6%-ot térítünk, továbbá annak a kamatnak és jutaléknak a felét, amelyet a 6%-on felül a felektől kapunk. Természetes, hogy ezen 3.000.000 líra 1922. június 30-a előtt is abban az arányban csökkenik, amely arányban a felek a tartozást törlesztik. Hogy ezen összeg 3.000.000, vagy annál kevesebb lesz, az csak később állapítható meg, mert a B[anca] C[ommerciale] T[riestina] még néhány további líra-kontó átvételét függőben tartotta újabb információ és adatok beszerzéséig. Fenntartottam magamnak, hogy igazgatóságunk döntése szerint ezen 3.000.000 lírát olyképpen vesszük igénybe, hogy a B[anca] C[ommerciale] T[riestina] az eddig át nem vett lírakontókat a mi kezességünk mellett már most átveszik, a behajtást a mi instrukciónk szerint változatlanul eszközli s csak a be nem folyt líra-számlákat kellene 1922. június 30-án átvennünk, illetve azok tekintetében valamely külön rendezést eszközölnünk. A kamatszámolás ugyanúgy történik, mint az előbb említett számláknál...

[...]

Jelentés IX.

Lombardszámlák felülvizsgálata

Egy nappal megérkezésem előtt Triesztből ott volt a B[anca] C[ommerciale] T[riestina] két kiküldöttje, Safilopoulos cégjegyző[75] és dr. Frigyesy tisztviselő[76] (ez utóbbi ott is fog maradni), hogy a B. C. T. cenzúrája által átveendőnek jelzett tételeket tényleg átvegyék, az új fiókot saját berendezésük szerint átszervezik és a fiókot saját nevükben megnyissák, ami május 11-én meg is történt.

Az egész személyzet a késő éjjeli órákig el lévén foglalva én csak Herzog igazgató úrral tudtam dolgozni. Átvizsgáltuk az összes debetszámlákat, megállapítottuk a tartozást és kiszámítottuk a fedezetet. Meg kell jegyezni, hogy az alapul vett kurzusok csupán névlegesek, mert hiszen hónapok teltek el, hogy alig volt kérés bennük. Maguk a fiumei papírok ezidőszert eladhatatlanok, ami nagyrészt – mint az előzőkben említettem – a trieszti papírokra is vonatkozik.

A debetszámlák bonításánál[77] nemcsak ezen szempont veendő figyelembe, hanem súlyosan esik latba, hogy a konverzió miként fog megtörténni. Ezidőszert fiumei SHS K bankjávírásokat, mint egy 10-zel lehet értékesíteni s a depok kiszámításánál ezt a kulcsot vettük alapul.

[...]

Jelentés XI.

Lombardszámlák felülvizsgálata (folytatás)

110%-ig a következő számlák vannak megelőlegezve:

Loibelsberger Erminio, Fiume.

Fedezet értéke K 49.000. Tartozik K 53.000

Nevezett azelőtt osztályosjáték kollektor volt. Igen vagyonosnak tartják

Norsich A[rturo].

Fedezet értéke Lit.[78] 13.000. Tartozás Lit. 14.000.

Hajóskapitány. A legközelebbi napokra ígérte számlája rendezését.

Schwarz Max.

Fedezet értéke K 780.000. Tartozás K 850.000

Áruágens. Valószínűleg veszíteni fogunk.

Végh János, Wien.

Fedezetét értéke Lit. 48.000. Tartozás Lit. 50.000. E számla tekintetében megvan dr. Szegő Gyula garanciája, akinek is számlája van: Tartozik Lit. 52.000. Erre fedezetül szolgál:

saját betétkönyv K 62.000 kitesz Lit. 6000

SHS K 36.000 kitesz Lit. 360

m. K. 40.000 kitesz Lit. 4000

391 db. Hotel u. Kuranstalt[79] rv. kitesz Lit. 78000

Összesen: Lit. 88.360

Meg kell jegyezni, hogy a Hotel u. Kuranstalt felszámolás alatt van s a papírok 200 lírával vannak értékelve, ami megfelel a névértéknek, hogy ez az összes tényleg befolyik, az a felszámolás eredményétől függ. Azonfelül van fedezetül Lit 50.000 – bekebelezési engedély egy abbáziai villára, amelynek állítólag jóval nagyobb az értéke. Felszólítottuk mindkét számla rendezésére; ha ez rövidesen meg nem történik, az intabulációt[80] keresztül vezetjük.

120%-ig a következő számlák vannak megelőlegezve:

Marsich ved[ova][81] Antonietta.

Fedezet értéke Lit. 335.000 Tartozás Lit. 400.000

E számla tulajdonosa tulajdonképpen nevezettnek veje, A[ntonio] Matejčić az Erste Kroatiska Sparkassa fiumei fiókjának aligazgatója. Közelebbi napokra fedezetet ígért. Mindenesetre felszólítjuk, hogy vegye át a garanciát erre a számlára.

Catharina Manasteriotti – Lánczy és Franc[esco] Manasteriotti.

Fedezet értéke Lit. 4000 Tartozás Lit. 5000

Erélyesen felszólítottuk a fedezetre.

[...]

Külön foglalkozom a következőkben a fedezet nélküli vagy csak részben fedezett finánciákkal[82]

Bakarčić E[manuel], Fiume.

Tartozik Lit. 558.000 amelyből Lit. 125.000 általunk vállalt garancia

Fedezet értéke Lit. 68.500

Egyetemleges kezesek

A. Vladislavich, két fiumei és két buccarii ház tulajdonosa. Jól menő konfekcióüzlete[83] van. Vagyonát ¼ millió lírára becsülik.

I[van] R. Dobrovich konfekcióüzlet tulajdonos. Tehermentes háza van a Corsón[84] és egy Buccariban. Vagyonát 600-700.000 lírára becsülik.

Bogumil Antić. Antić igazgatónak[85] öccse, konfekcióüzlet tulajdonosa, Buccariban tehermentes három háza s egy szőlője van.

E[manuel] Bakarčić. Korábban Fiumében gabonakereskedő volt. Két év óta Horvátországban dolgozik. Vagyonosnak mondják, igen gazdag apa fia.

I. Krayer.[86] Valamelyes vagyonnal rendelkezik. További behatóbb információk beszerzését tartom szükségesnek.

Ottlétem alkalmával felkértem Herzog igazgató urat, utazzék Buccariba az ügy rendezése végett, ami meg is történt. Ez alkalommal Antić-csal tárgyalt. Megállapodtak, hogy e hó végére összehívják az összes érdekelteket az ügy rendezése végett.

Blühweiss Ottó, Fiume.

Tartozik Lit. 150.000

Fedezet Lit. 28.000 Lei és Rubel bankjegyekben, továbbá egy cedált,[87] intubulált követelés Stuparić-csal szemben. A követelés be van kebelezve Fiume legnagyobb és legszebb palotájára. A cedált, intubulált követelést peresítjük.

Coloniale S.A. Industriale Commerc[iale],[88] Fiume.

Tartozik 528.000 régi jug[oszláv] K

Lit. 300.000 leszámított elfogadvánnyal

Fedezet erre Lit. 110.600 követelés

fiumei SHS K 600.000 követelés

Egyenlegként tehát tart Lit. 162.000

Mérleg mellékelve. Alaptőke 3 millió korona. A társaság tulajdonosa egy házblokk földszintének, melyet annak idején 400.000-ért vettek s melynek értéke ugyanannyi vagy még több líra. Lit. 100000 törlesztést ígértek, melyből Lit. 20.000 befolyt. Amennyiben az egész 100.000 líra be lesz fizetve, Krausz igazgató úr megígérte a számla átvételét. Ha ez meg nem történik, intubulációt fogunk kérni.

[...]

Hadikölcsönök

Hadikölcsön lombardra cca K 500.000 van kihelyezve részint tisztán, részint vegyes számlákra. Ezen hadikölcsön számlák tekintetében meg fogjuk állapítani, hogy a tulajdonosok közül kik magyar állampolgárok. Ezen magyar állampolgárok hadikölcsöneit be fogjuk jelenteni a pénzügyminisztériumnál, hogy később esetleg nostrifikálathassuk.[89]

Fiók organizációjára vonatkozó megjegyzések

Hiányoltam, hogy a lombard számlák nagy részénél nincs meg a nálunk szokásos kézi zálog lekötési nyilatkozat. Ennek következménye – tekintettel arra, hogy Fiumében erre nézve még a magyar törvények irányadók – az volna, hogy ily számláknál, amennyiben a fél a tartozást nem fizeti meg, a letétben levő fedezeti értékpapírokat nem executálhatjuk,[90] bírói közbenjárás nélkül nem adhatjuk el, hanem a felett előbb be kell perelni s csak a hosszadalmas peres eljárás befejeztével, esetleg egy-két év múlva értékesíthetjük a papírokat.

Hiányoltam továbbá, hogy blank hiteleknel[91] a fiók váltóelfogadvány fedezetet nem kért.

Hiányoltam, hogy a március 31-i mérleg, amely napon a censurált tételek[92] tényleg átmennek a B[anca] C[ommerciale] Tr[iestina] birtokába, még mindig nincs készen. E mérleg felállítását e hó végére biztosan megígérték. Meg kellett elégednünk nyers mérleg alapján elkészített engagement kimutatással, amelyet csatolok. Ugyancsak csatolom a Herzog igazgató úrral egyetértve az engagementekre és a további behajtási eljárás módozataira vonatkozólag felvett jegyzőkönyvet.

Nagyon természetesen lelkére köttem az uraknak, hogy minden lehető elkövessenek, hogy az engagementek csökkenjenek, ahol lehet a fiumei SHS K követeléseket a felekkel szemben változtassák át líra követelésekre, természetesen csak úgy, ha a B[anca] C[ommerciale] Tr[iestina] hajlandó az illető depot[93] aztán a líra tétellel átvenni.

A fiók tisztviselői

A fiók tisztviselői Adamovich[94] kivételével átléptek a B[anca] C[ommerciale] Tr[iestina]. szolgálatába.

Steiner Sándor 20.000 líra fix fizetést, 10.000 líra drágasági pótlékot és 3% nyereségrészesedést, mely 12.000 lírával van garantálva, összesen tehát 42.000 líra javadalmazást kap.

Herzog igazgató úr ügye egyelőre még nincs elintézve. Hosszas alkudozások után 60.000 líra fizetést kért egy évi ideiglenes alkalmaztatásra s ha egy év lefolyása után nem tudna a B[anca] C[ommerciale] Tr[iestináj]val megegyezni, úgy 40.000 líra végkielégítésre tartana igényt.

Krausz igazgató úr ezen feltételeket igazgatóságának hozzájárulásának fenntartásával elfogadta, később azonban közölte, hogy az igazgatóság a következő fizetési feltételeket állapítaná meg részére: 30.000 líra fix fizetést, 5% nyereségrészesedést garantált 28.000 lírával, összesen tehát 50.000 lírát s egy évi végkielégítés gyanánt 40.000 lírát.

Herzog igazgató úr ezt egyelőre nem fogadta el, mert sérelmesnek tartotta magára nézve, hogy míg Steinernek 42.000 líra garantált jövedelme volna, addig neki csupán 50.000 líra garantált jövedelmet biztosítanak.

Egyelőre ragaszkodik a 60.000 líra évi jövedelemhez. Herzog igazgató úr Krausz igazgató úrral abban állapodott meg, hogy a 10.000 líra differencia tárgyában Brunner igazgató úrral,[95] annak a múlt hét végére várt hazatértekor újra tárgyalni fognak. Az eredményről mi sürgönyi értesítést kapunk.

Meg kell jegyeznem, hogy Herzog igazgató úr a B[anca] C[ommerciale] Tr[iestináj]val abban állapodott meg, hogy alkalmaztatása esetén – tekintettel az izzó nacionalista hangulatra – lévén ő prononciáltabb[96] horvát – a külvilággal szemben nem fog mint a fiók vezetője szerepelni, nem is lesz a B[anca] C[ommerciale] Tr[iestináj]nál aláírási jogosultsága, hanem a Kereskedelmi Bank liquidátoraként[97] fog működni.

[1] A szakirodalom és a korabeli források a legtöbbször az Alkotmányozó Nemzetgyűlés (Assemblea costituente) kifejezést használják.

[2] Riccardo Zanella: fiumei politikus, az Autonóm Párt vezetője, 1905–1906 és 1906–1910 között Fiume parlamenti képviselője a magyar országgyűlésen, a világháború alatt a Keleti Fronton előbb orosz hadifogságba, majd Rómába kerül, ahol Fiume Olaszországhoz csatlakozása érdekében élénk propagandát folytat. Fiumébe 1918 végén tér vissza, ahol politikai nézetei miatt hamar konfrontálódik d'Annunzioval, miért is 1919 elején elmenekül Fiuméből. A fiumei szabadállam-koncepciót fokozatosan teszi magáévá. Az 1921-es áprilisi alkotmányozó gyűlés a rapallói szerződés értelmében létrejövő Fiumei Szabadállam első elnökévé választja, ám belpolitikai okok miatt csak fél évvel később, 1921. októberében kezdheti meg a kormányzást. Kormányzása tiszavirág életűnek bizonyult: a fasiszták 1922. márciusában lemondásra és ismételt menekülésre kényszerítik. Ekkor kabinetjével délszláv területen keres menedéket, de hatalmát sem akkor, sem a későbbiek során nem sikerül visszaszereznie. Az aktív politikálással az 1947-es párizsi békét követően hagy fel, miután Fiume Jugoszláviához kerül.

[3] Antonio Grossich: fiumei orvos és politikus, előbb Autonóm párti képviselőtestületi tag, 1918. október 30-án a Fiumei Olasz Nemzeti Tanács elnökévé választják. 1921-ben, d'Annunzio távozását követően az a Fiumei Szabadállam ideiglenes kormányának a vezetője az alkotmányozó választások megtartásáig. 1923-ban az Olasz Királyság szenátorává nevezik ki.

[4] Salvatore Bellasich ezzel a megállapítással éppen ellentétes véleményen volt. Fiume teljhatalmú polgármestere

a fiumei kérdésről. Pesti Hírlap, 1921. május 13.

[5] Az olaszországi közigazgatásban a polgármester megnevezésére használt fogalom (olasz).

[6] Riccardo Gigante: fiumei politikus, újságíró, a Giovine Fiume, fiumei olasz irrendenta társaság egyik alapítója. 1918. október végétől a Fiumei Olasz Nemzeti Tanács egyik vezére. 1919. november 11-én Fiume sindacojává nevezik ki, mely hivatalát egészen d'Annunzio távozásáig megtartja. 1930-ban Fiume podestája lesz, majd 1934-ben Benito Mussolini az Olasz Királyság szenátorává nevezi ki.

[7] Gabriele d'Annunzio: Olasz költő, hadvezér. 1919. szeptember 12-én megközelítőleg 2600 fős szabadcsapata élén bevonul Fiumébe, hogy azt Olaszországhoz csatolja. Terve miatt az egymást váltó olasz kormányokkal folyamatosan összeütközésbe kerül. Az olasz–jugoszláv politikai közeledés hírére előbb 1920 őszén d'Annunzio kiküldtette a Carnarói Olasz Kormányzóságot, majd a rapallói szerződés pontjairól értesülve háborút hirdet az Olasz Királyság ellen. Az 1920. december 24. és 29-e között kitörő fegyveres olasz–fiumei „testvérharc” „Véres Karácsony” néven került be a köztudatba és a történetírásba. Az összeütközés d'Annunzio kapitulálásával ért véget, miert is 1921. január 18-án elhagyta Fiumét.

[8] Gabriele d'Annunzio fiumei önkéntesekből toborzott csapata (olasz). Parancsnoka: Nino (Giovanni)

Host-Venturi (1892–1980).

[9] Stelli, Giovanni: Le elezioni dell'Assemblea Costituente dello Stato Libero di Fiume: ordine pubblico e lotta politica a Fiume dal 5 gennaio al 5 ottobre 1921. In: Qualestoria. Rivista di storia contemporanea. (2020) XLVIII, N.ro 2. 113–136.

[10] Salvatore Bellasich: Fiumei politikus, büntetőjogász, sokáig az Autonóm Párt híve. 1918. október 30-án a Fiumei Olasz Nemzeti Tanács egyik vezére, a Tanács 1918. október 30-ai proklamációját is ő olvassa fel. Az alkotmányozó választás miatt kialakult belpolitikai válságot az olasz kormány az ő ideiglenes teljhatalmú podestái kinevezésétől remélte. Bellasich pozícióját Zanella hivatalba lépéséig, 1921. október 5-ig tartotta meg, az 1922-es fasiszta puccsot követően azonban fokozatosan háttérbe szorult.

[11] William Klinger: Germania e Fiume, 162. 1921. április 28-tól június 13-ig.

[12] Fiume városának és kerületének élén álló polgármester 1872 augusztusa és

1918 novembere között. A méltóságot 1918. október 31-ével felváltotta az Olaszországban használatos „sidaco” kifejezés, ami csak d'Annunzio bukásával és a Fiumei Szabadállam megszületésével szűnt meg. Ekkor annak érdekében, hogy Fiume és Olaszország különállását érzékeltesebbé tegye, az olasz kormány ismét a podestá terminus használatát vezette be a létrejövő államalakulatban. Az Olasz Királyságban a podestái méltóságot az 1926-os közigazgatási reform vezeti be.

[13] Ritka kivételként Pelles Márton említhető. Erre vonatkozóan például lásd: Pelles Márton: A Fiumei Hitelbank RT. története és vállalkozásgeneráló szerepe 1887–1907 között. Köztes Európa: Társadalomtudományi folyóirat: A VIKEK közleményei 11: 2 (26) 5–15. (2019) és Pelles Márton: A fiumei kikötő és a magyar kereskedelmi tengerészet fejlődése (1868–1914). Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola (2021).

[14] A PMKB-ről részletesebben lásd: Tomka Béla: Érdek és érdektelenség. A bank–ipar viszony a századforduló Magyarországon. 1892–1913. DUP, Debrecen, 1999., Kóvér György: Pesti City öröksége. Banktörténeti tanulmányok. Várostarténeti tanulmányok 12. (Budapest, 2012)

[15] Sokrétűségük ellenére a PMKB Okmánytárának dokumentumai általában véve egészen a napjainkig többnyire elkerülték a kutatók figyelmét, miert is feldolgozásuk igencsak kezdetleges. A teljesség igénye nélkül a kivételek közt említhetők: Bálint Sándor: Az első magyar autógyár. A Közlekedési Múzeum Évkönyve 2. 1972–1973 (1974). 235–261., Soós László: A cukorrépa-termelők érdekvédelmének lehetősége a Szolnoki Cukorgyár RT. vonzaskörzetében. Zounuk – A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 1. (Szolnok, 1986). 175–194., Blaskó Barbara Katalin: Vidoni Testvérek és társaik. A friuliak a magyar szalámigyártásban egy debreceni üzem példáján keresztül. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2020. PhD-értekezés., Egry Gábor – Izsák Anikó Borbála: A városi hitelek és az impériumváltás. Bánsági és szatmári példák. Századok 155. évf. (2021). 1. sz. 37–68.

[16] Egan Lajos naplója. Impériumváltások Fiumében a kormányzóhelyettes szemével (1918–1920). Szerk. Ordasi Ágnes. Bp., 2019.

[17] Például Magyar Forgalmi Bank Rt., Magyar Leszámlító- és Pénzváltóbank, Osztrák–Magyar Bank, Magyar Általános Hitelbank, Pesti Magyar Kereskedelmi Bank.

[18] Magyar–délszláv, délszláv–Fiumei Olasz Nemzeti Tanács, Fiumei Olasz Nemzeti Tanács–Gabriele d'Annunzio, Gabriele d'Annunzio–Fiumei Szabadállam megalakulása, Fiume Olaszország általi annektálása.

[19] MNL OL Z 41. 373. cs. 2864.hh. XXIV-3.2. Fuchs Leó jelentése szerint a kikötővárosban 1929-ben feltűnően sok, szám szerint 14 db pénzüintézet működött. Ezek közül pedig kettő, a Magyar Általános Hitelbank fiókja és a Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bank fiókja változatlanul magyar érdekeltségű volt.

[20] Bár a PMKB szinte utolsóként, csak 1914 nyarán nyitott fiókindeket Fiumében, különböző részvénytársaságok és üzletek révén tőkájával már az 1890-es évektől megjelent a kikötővárosban. A PMKB fiumei fiókjának történetével egy külön tanulmányomban foglalkozom.

[21] A PMKB kiküldöttjei közt szerepelt továbbá Schweiger Ödön igazgató is, aki Arnold Herzog mellett a Stabilimento Prodotti Chimici (Vegyitermékek Gyárának) az igazgatóságában is helyet kapott, és mind a gyár, mind pedig saját jogán külön számlával rendelkezett a PMKB fiumei fiókjánál.

[22] MNL OL Z 36. 399. cs. Fuchs Leó ellen 1919 nyarán fegyelmi eljárás indult a Tanácsköztársaság alatt tanúsított magatartásáért. Noha a kommunizmus aktív támogatását nem tudták rábizonyítani, 1919 novemberében a PMKB-hez méltatlan nyilatkozatai miatt elmarasztalták és nemcsak osztályvezetői minőségéből mentették fel, de osztályából is elmozdították. Ekkor Lániczky Leó Fuchs-ot korábbi munkássága, szaktudása figyelembevételével méltányoságból a szesz-, a vám- és egyéb kezességek, valamint a háború kitörése óta függőben maradt és rendezés alatt álló külföldi követelések nyilvántartásával és egyes speciális hadikölcsönügylek kezelésével bízta meg. 22/XXII.

[23] 1859-ben alapított Triesti Kereskedelmi Bank. Alaptőkéje és tartaléka 58,500.000 líra. Olaszország, a mögöttes részek és a Kelet kereskedelmének egyik fontos közvetítője. Olaszország újonnan megszerzett tartományainak legjelentősebb bankja. A triesti 11. nemzetközi mintavásár. La seconda fiera campionaria internazionale di Trieste. Pesti Hírlap, 1922. október 13.

[24] Schweiger Ödön: a PMKB egyik igazgatója.

[25] Fuchs a füzet végére egy későbbi, 1922. április 7-ére datált, kétlapos jelentést is mellékel, amit az 1921. szeptember 30-i mérlegek alapján készített el.

[26] Fiumét 1918. novemberétől 1920 végéig kormányzó Tanács, mely fő céljának a kikötőváros Olaszországhoz csatolását tekintette. A testület működése során többször feloszlatták és átszervezték, tagjait fokozatosan lecserélték, d'Annunzio berendezkedésével pedig szinte teljesen háttérbe szorult.

- [27] A „pangás” kifejezést itt köznapi értelemben, alapvetően egy negatív előjelű tendenciaként használom.
- [28] Pogány Ágnes: Az Osztrák–Magyar Bank felszámolása. Aetas (1992). 19–31. A hasonló problémák máshol is előfordultak.
- [29] Reill, Dominique: The Fiume Crisis: Surviving in the Wake of the Habsburg Empire. Cambridge, Harvard University Press, 2020.
- [30] Fiume városa (olasz).
- [31] Közélt (latin).
- [32] Reill, Dominique: The Fiume Crisis: Surviving in the Wake of the Habsburg Empire. Cambridge, Harvard University Press, 2020.
- [33] A Fiumei Olasz Nemzeti Tanács rendeleteinek jelentős részér és tartalmát Egan Lajos kormányzóhelyettes naplója, valamint az I Verbalis jegyzőkönyv-gyűjtemény is leközli. Egan Lajos naplója. Impériumváltások Fiumében a kormányzóhelyettes szemével (1918–1920). Szerk. Ordasi Ágnes. Bp., 2019., I verbalis del Consiglio Nazionale Italiano di Fiume e del Comitato Direttivo, 1918–1920. A cura di Massagrande, Danilo L. Roma, Società di Studi Fiumani – Archivio Museo Storico di Fiume, 2014.
- [34] Szász Antal: Banküzemtan. Tébe kiadvállalata M. SZ. Budapest, 1947.
- [35] 1920. december 24-től 29-ig tartó öt napos fiumei ütközett az olasz királyi haderő és Gabriele d’Annunzio csapatai között.
- [36] MNL OL Z 41. 373. cs. 2864.hh./XXVII-2.
- [37] Ennek ellenére egyes vállalkozások aktív tagjaiként gyakran részt vettek.
- [38] Gyűjtő.
- [39] Ivan Jeličić: Per lo stato libero prima dello Stato libero, considerazioni sul Partito autonomo democratico fiumano. 2021. 95–97. Loibelsbergert végül három év szabadságvesztésre és 3000 líra pénzbüntetésre ítélték. Ruggero Gottardi: Ruggero Gottardi (Fiume, 1882–Diano Marina, 1954), Quaderni, vol. XVI, 2004, 430–431.
- [40] Első Horvát Takarékpénztár.
- [41] Emanuel Bakarcich/Bakarčić egyben a Riecka podružnica hrvatske podjodjelske banke fiumei fiókjának a vezetője is volt.
- [42] Fiumétől délre található kikötőváros. Horvátul Bakar, magyarul Szádrév.
- [43] Fodor „A magyar szent korona országai vasutas szövetsége fiumeikerületének fogyasztási szövetkezetének” elnöki posztját is betöltötte.
- [44] Lánczy Katalin: Lánczy Leó bátyjának, Lánczy Gyulának a lánya. Lánczy Katalin és Manasteriotti házasságára 1911-ben Budapesten került sor.
- [45] Francesco-Ulisse Manasteriotti: Huszárornagy a 16. századnál.
- [46] Sőt, 39.200 líra fedezetlen tartozással még a Lánczy Leó Alap is szerepel az „adósok listájában”.
- [47] MNL OL Z 41. 373. cs. 2864.hh./XX.
- [48] Szegő Gyula: Ügyvéd, abbáziai hoteltulajdonos, az Autonóm Párt híve, 1918-ban a fiumei városi képviselőtestület (Rappresentanza) tagja és a fiumei pénzügyigazgatóság adófelsőzlamlási bizottságának elnöke. Miként a felszámolási iratok közt található jegyzőkönyvek megerősítik, Szegő a PMKB fiumei fiókjának ügyvédjeként is tevékenykedett, a Zanella-kormány ellen elkövetett második (1922. március 3-i) fasiszta puccs miatt azonban el kellett Fiuméből menekülnie. Ezt követően Szegő anyósához, Versecce költözött, ahol az Adler bánági malomipárnál helyezkedett el. MNL OL Z 41. 373. cs. 2864.hh./XX.
- [49] Bár szisztematikus alaputató hiányában messzemenő következtetések még nem vonhatók le, mégis elgondolkodtató, hogy az összeírásban felbukkanó személyek jelentős része az izraelita felekezethez tartozott és/vagy még a fiumei Sirius szabadkőműves páholyban is tagsággal bírt. Pl. Arnold Herzog, Steiner Sándor, Krausz Hugó, Ettore Descovich, Mogan Gyula,
- [50] MNL OL Z 41. 373. cs. 2864. h. VIII–IX.
- [51] Kraljevske Velike Gimnazije, Zágráb, 1887. 115., Kraljevske Velike Gimnazije, Zágráb, 1889. 109.
- [52] Ebrei internati ad Asolo. <https://www.internamentoveneto.it/mesmerize/ebrei-stranieri-internati-in-veneto/ebrei-stranieri-internati-in-provincia-di-treviso/ebrei-internati-ad-asolo/> [6] (letöltés: 2022. február 7.)
- [53] Központi Értesítő, 1906 (31. évfolyam, 1. félév) 847., Mihók-féle Magyar Compass 39/2. (1911) 1090, 1116., 1120, 1240., Nagy Magyar Compass 41/1. (1913) 1732, 1735.,
- [54] Valamilyen forgalomképes ingó dologgal, esetleg értékpapír-letétellel vagy forint-, devizabetétellel fedezett kézizáloghitel-számla.
- [55] Ideiglenes kormányzat (francia).
- [56] Baross-kikötő: Delta-farakhelyhez épített kikötő, melyet Hajnal Antal mérnök és miniszteri osztálytanácsos tervei alapján a Gregersen Gerzson és fiai, valamint a zimonyi Schwarcz Ármin és fia társvállalkozók valósítottak meg 1899-re.

[57] Delta-farokodóhely. A Fiumara-csatorna és a Fiumara-folyó közti vitatott tulajdonjogú terület.

[58] Ordasi Ágnes: Térfoglalás. A fiumei (?) Delta megszerzésének stratégiái. Urbs 14. (2020) 47–68. A rapallói szerződés és a fiumei szabadállam megteremtéséért cserében Olaszország a Deltát és a Baross-kikötőt a Délszláv királyságnak ígérte, ami az egyik kirobbantó okává vált a decemberi erőszakos eseményeknek.

[59] Olasz rendfenntartó erő. Az olasz csendőrség elnevezése. (Olasz).

[60] Venezia Giulia.

[61] Olyan okirat, amelynek kiállítója kötelezi magát valamelyik készpénzbeli tartozás megfizetésére.

[62] A Cosulich testvérek által 1894-ben megvásárolt trieszti székhelyű, a Trieszt–Észak-Amerika/Kanada vonal forgalmára szakosodó Società di Navigazione Austro-Americana (1903-tól Unione Austriaca di Navigazione) jogutódja. A Cosulich Società Triestina di Navigazione nevet 1919-ben vette fel, mikor Trieszt olasz fennhatóság alá került. Gregor Gatscher-Riedl, Rot-weiß-rot über den Atlantik - Die Geschichte der Austro-Americana, Berndorf, Kral Verlag, 2019.

[63] 1906-ban Triesztben alapított szabadhajózási társaság. Bár a világháború alatt három gőzösét is elsüllyesztette, miután Trieszt Olaszországhoz került a társaságot átszervezték és innentől kezdve olasz zászló alatt folytatta tevékenységét. Prosperálása azt követően indult meg újra, hogy az olasz kormány a „Decreto de Nava” rendeleteit az újonnan megszerzett területeire kiterjesztette. A társaságnak 1922-ben csak nagy tehergőzösei voltak, mivel kizárólag teherszállítással foglalkozott szabad hajózás formájában. A társaság 1937-ben szűnt meg. A triesti 11. nemzetközi mintavásár. La seconda fiera campionaria internazionale di Trieste. Pesti Hírlap, 1922. október 13.

[64] Áruvásárlásra nyújtott lombardkölcsönből eredő tartozása a hitelfelvevőnek a hitelező felé.

[65] A Fiumei Olasz Nemzeti Tanács által 1919. október 6-án felállított városi hitelintézet.

[66] Jugoszláv korona.

[67] Fiume városának a lakosság alapvető élelmiszerszükségleteiről és ellátásáról gondoskodó bizottsága, majd hivatala. Lásd az I verbali vonatkozó részeit: I verbali del Consiglio Nazionale Italiano di Fiume e del Comitato Direttivo, 1918–1920. A cura di Massagrande, Danilo L. Roma, Società di Studi Fiumani – Archivio Museo Storico di Fiume, 2014.

[68] Átváltás (latin). Közgazdasági értelemben az államadóságok átalakítása, amelynek eredményeként az állam és a hitelező közötti szerződés feltételei is megváltoznak.

[69] Többnyire áru vagy értékpapír vásárlásra adott rövid lejáratú kölcsön, amelynek biztosítéka valamilyen forgalomképes ingóság, többnyire értékpapír.

[70] Erre vonatkozóan lásd a Compassok és cégbejegyzések mellett lásd Pelles Márton: A fiumei kikötő és a magyar kereskedelmi tengerészet fejlődése (1868–1914). Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem. Pécs, 2020.

[71] Krausz Ernő (Ernst Kraus) a Banca Commerciale Triestina ügyvezetőigazgatója Triesztben.

[72] Betéti számla, illetve hitelszámla.

[73] PMKB.

[74] Adria tengerhajózási Rt. betétjei.

[75] Egyelőre beazonosítatlan.

[76] dr. Frigyes Arnold, korábban a cs. kir. szab. Adriai biztosító-társulat trieszti vezérigazgatója.

[77] Hitelképesség, megbízhatóság (latin). Hitelképesség megállapítása a számla forgalma, egyenlege alapján.

[78] Lire italiane. Olasz líra rövidítése. (Olasz).

[79] Gyógyintézet (német).

[80] Bekebelezni, betáblázni, bejegyezni (latin).

[81] Özvegy (olasz).

[82] Banki hitel.

[83] Készruhák ipari előállításával foglalkozó bolt (latin).

[84] Fiume belvárosának legreprezentatívabb sétálóutcája, korzója.

[85] Korábban az Első horvát takarékpénztár igazgatósági tagja, később a Horvát Kereskedelmi Bank igazgatója.

[86] Egyelőre beazonosítatlan.

[87] Átenged, átruház (latin). Pl. banki követelést behajtónak vagy követeléskezelőnek esetleg másik banknak.

[88] Coloniale fiumei textilárúüzlet.

[89] Hivatalosan érvényesnek ismer el, érvényesít; honosít (francia).

[90] Kiment (latin).

[91] Üres hitel.

[92] Átvizsgált tételek.

[93] Letét, értékpapír vagy áruletét. Pl. lombardhitelhez.

[94] Demeter Adamovich, a PMKB fiumei fiókjának alkalmazottja.

[95] Valószínűleg Arminio Brunnerről, a Banca Commerciale Triestina igazgatójáról lehet szó.

[96] Határozottabb, kifejezettebb. (Francia).

[97] Felszámolójaként.

Címkék:

[impériumváltás](#) ^[7]

[Fiume](#) ^[8]

[bankügy](#) ^[9]

[1921](#) ^[10]

Kiadás: 22. évfolyam (2022) 1. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/a-pesti-magyar-kereskedelmi-bank-iratanyaganak-tarsadalom-es-politikatorneneti-kutatasi-lehetosegei>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/a-pesti-magyar-kereskedelmi-bank-iratanyaganak-tarsadalom-es-politikatorneneti-kutatasi-lehetosegei>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fortepan_210547_fortepan_album052.jpg

[3] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fortepan_115565_fortepan_schmal_alexandra.jpg

[4] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fortepan_115568_fortepan_schmal_alexandra.jpg

[5] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fiume_piazza_dante_hotel_europa_lokalspatrioti-rijeka.com_.jpg

[6] <https://www.internamentoveneto.it/mesmerize/ebrei-stranieri-internati-in-veneto/ebrei-stranieri-internati-in-provincia-di-treviso/ebrei-internati-ad-asolo/>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/imperiumvaltas>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/fiume>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bankugy>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1921>